

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI”

mavzusidagi III xalqaro ilmiy-nazariy va
amaliy anjuman materiallari

2026-yil 12-fevral

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

O‘ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

BOBUR NOMLI XALQARO JAMOAT FONDI

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR
MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA
MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI**

III xalqaro ilmiy-nazariy va amaliy anjuman materiallari

Toshkent – 2026

KİNO DİLİNDƏ ONOMASTİK VAHİDLƏRİN YARANMASINDA NİTQ HİSSƏLƏRİNİN İŞTİRAKI

THE PARTICIPATION OF PARTS OF SPEECH IN THE FORMATION OF ONOMASTIC UNITS IN FILM LANGUAGE

Fizuli Nəcməddin oğlu Mustafayev
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
Tətbiqi dilçilik şöbəsinin baş elmi işçisi
filologiya elmləri doktoru
E-mail: mustafayev.fizuli8@gmail.com
DOI: [10.52773/tsuull.conf.2026./MAQP6163](https://doi.org/10.52773/tsuull.conf.2026./MAQP6163)

Annotation. *The article deals with the participation of parts of speech in the formation of onomastic units in the language of cinema. It is noted that the morphological and syntactic ways of word formation in general word formation go in grammatical order. When considering from this point of view the components of onomastic units with a complex structure in the Azerbaijani language, one can find special names formed on the basis of different parts of speech.*

The research shows that other parts of speech in the language of cinema form special names in the process of substantiation.

What is the basis of the article? It lies in the fact that the components of complex onomastic units in the language of cinema have several models for parts of speech.

Key words: *onomastics, toponym, anthroponym, hydronym, cosmonym, zoonym, cthematonym, vocabulary, grammar, syntax, morphology.*

Giriş. Dildə morfoloji və sintaktik sözyaratma yolları ümumi şəkildə qrammatik qaydada sözyaratma sayılır. “Azərbaycan dilində mürəkkəb quruluşlu onomastik vahidlərin komponentlərini bu cəhətdən araşdırdıqda müxtəlif nitq hissələri əsasında formalaşan xüsusi adlara rast gəlinir” [1, s. 143].

Kino dilində nitq hissələri içərisində ümumi isim onomastik vahidlərin yaranmasında daha fəal rol oynayır. Bu da, şübhəsiz, ümumi isimlə xüsusi isimlərin qohum leksemlər olması ilə bağlıdır. “Başqa nitq hissələri substantivləşmə prosesində xüsusi adlar əmələ gətirir” [2, s. 76].

X X X

“Dilimizdə mürəkkəb onomastik vahidlərin komponentlərinin nitq hissələrinə görə bir neçə modeli mövcuddur” [3, s. 59].

1. Ümumi isim+ümumi isim.

Bu növdə [ü/i+ü/i] iki ümumi isim iştirak edir. Həmin modelin tərkibində müxtəlif məzmunlu ümumi isimlər müxtəlif sintaktik əlamətlərlə birləşmiş və xüsusi ad əmələ gətirmişdir. Məsələn, qızıl+ağac>Qızılağac, qızıl+daş>Qızıldaş,

ağac+qala>*Ağacqala*, qala+boyun>*Qalaboyun*, tərə+məhlə>*Təpəməhlə*, şah+bu-
laq>*Şahbulaq*, qarğa+bazar>*Qarğabazar*, qaya+kənd>*Qayakənd*, burun+qo-
vaq>*Burunqovaq*, badam+ağac>*Badamağac*, ay+bulaq>*Aybulaq*,
bulaq+otaği>*Bulaqotaği*, şah+ağac>*Şahağac*, ceyran+çöl>*Ceyrançöl*,
torpaq+körpü>*Torpaqkörpü* və s. toponimlər.

“Ələmdar: – Get, *Qızıldaş*, *Ağacqala*, *Qalaboyun*, *Təpəməhlə*, bir də ki
Şahbulaq camaatından soruş.

Özüm ağrıyiram, gecələr sümüklərim sızıldayır... Bilirəm, qocalıqdandır,
ələci yoxdur bunun... Bircə bu çomaği əlimdən alan olsaydı, canım qurtarardı”
[“Kişi sözü”, 1985].

Maral+göl>*Maralgöl*, zəli+göl>*Zəligöl*, şamlıq+göl+ü>*Şamlıq gölü*,
naxır+göl>*Naxırgöl*, at+göl+ü>*At gölü*, qazan+göl>*Qazangöl*, ayı+bulaği>*Ayı-
bulaği*, daş+bulaq>*Daşbulaq*, qoz+bulaq>*Qozbulaq*, yarpız+bulaği>*Yarpız bulaği*
və s. hidronimlər.

“Akşad: – Bəs necə? Sən mənim istəkli baş vəzirimsən.

Qərib: – Sağ ol şahim, mən bu gün gedirəm *Naxırgöl*, *Qozbulaq* və *Yarpız
bulağına*.

Akşad: – Vəhşi bir diyarı bu cür gözəl şəklə salan ağıl sahibinin qeydinə
necə qalmayım. Yoxsa, qara qaşına, qara gözünə aşiq olmamışam ki...” [“Qərib
cinlər diyarında”, 1977].

Ata-kişi>*Atakişi*, baba+kişi>*Babakişi*, xan+oğlan>*Xanoğlan*,
xanım+qız>*Xanımqız*, daş+dəmir>*Daşdəmir*, el+dost>*Eldost*, el+dəniz>*Eldəniz*,
ay+gün>*Aygün* və s. antroponimlər.

“Hacı Həsən: –*Eldəniz* və *Daşdəmir* kimi naxoşlar bu yana, uşaq həsrətində
olan *Xanımqız*, *Aygün* kimi övrətlər bu tərəfə, oğul istəyən *Eldost* və *Babakişi* o
biri tərəfə, siğə eləmək istəyənlər isə yuxarı başa – Şeyxin yanına” [“Ölülər”,
1980].

2. Ümumi isim+xüsusi isim+ümumi isim.

Bu modelin [ü/i+x/i+ü/i] birinci, üçüncü komponenti ümumi, ikinci
komponenti isə xüsusi isimdən ibarət olur. Məsələn, bəy+Əhməd+yurd>*Bəyəh-
mədyurd*, qədim+Əli+qışlaq>*Qədiməliqışlaq*, ərəb+qardaş+bəy+li>*Ərəbqardaş-
bəyli*, ərəb+Mehdi+bəy+li>*Ərəbmehdibəyli* və s.

“Səlim bəy: – Ağalar, patrona heyfiniz gəlsin. Saldatlar da yazıqdırlar,
sətəlcəm olarlar. Biz getdik *Ərəbmehdibəyliyə*.

Slavoçinski: – Molodes, Nəbi! Ağalar, vallah bu Suvorovdu” [“Qaçaq
Nəbi”, 1980].

3. Ümumi isim+xüsusi isim.

Belə hallarda [ü/i+x/i] xüsusi adın birinci komponenti ümumi isimdən,
ikinci komponenti isə xüsusi isimdən ibarət olur. Məsələn, dəhnə+Xə-
lil>*Dəhnəxəlil*, çoban+Kərəhməz>*Çoban Kərəhməz*, çöl+Ağaməmmədli>*Çöl
Ağaməmmədli*, çay+Qurban+çı>*Çay Qurbançı* və s. toponimlər.

“Qönçə: – Eh... Allaha nöş and verirsen? Kül onun başına... Çay *Qurbançidan* gələnleri də biabır etdi.

Lətifə: – Hə, düz deyirsən, bax deməsən üzünə baxmaram ha...” [“Qəzəlxan”, 1991].

Ağa+Səlim>*Ağasəlim*, xan+Əli>*Xanəli*, gül+Məmməd>*Gülməmməd*,
hacı+Məmməd>*Hacıməmməd*, mirzə+hüseyn>*Mirzəhüseyn* və s. antroponimlər.

“Əlabbas: – “Nəçənnik qızı” bircə sənsən? Bazarın nəçənniki *Ağasəlim*,
klubunku *Xanəli*, stadionun rəisi isə *Hacıməmməd*.

Bahar: – Mənə elə baxma, yuxularına da fikir ver” [“Yuxu”, 2001].

4. Xüsusi isim+ümumi isim.

Bu modelə [x/i+ü/i] birinci tərəf xüsusi isim, ikinci tərəf ümumi isimdən ibarət olur. Məsələn, Fətulla+qışlaq>*Fətullaqışlaq*, Məlik+çoban+lı>*Məlik-çobanlı*, Həsən+qaya>*Həsənqaya*, Xəlil+oba>*Xəliloba*, Alı+kənd>*Alıkənd*, Abbas+kənd>*Abbaskənd* və s. toponimlər.

“Kapitan: – Asif Sadıqov. Zəhmət olmasa xəbər eləyin. *Alıkənd* və *Abbaskənddəki* adamlarınız gəlsin. Onlara çatdırası təşəkkürnamələrimiz var. Onların qəhrəmanlıqları üçün hələ bu azdır.

Müdirə: – Bu dəqiqə xəbər edərəm.

Xalid: – Arzu müəllimə, onları mən çağıra bilərəmmi?” [“Dərs”, 2005].

Bədir+bəy>*Bədirbəy*, Bədir+xan>*Bədirxan*, Dadaş+bala>*Dadaşbala*,
Qulam+mirzə>*Qulammirzə*, Əli+baba>*Əlibaba*, Əli+yoldaş>*Əliyoldaş*,
Əhməd+ağa>*Əhmədəğa*, Kərim+ağa>*Kərimağa* və s. antroponimlər.

“Şeyx Əhməd: – Ay kişi, kəsmək lazımdır, kəsdir! Daha mənim yanına niyə gəlmisən?

Xəstə: – Başına dönüm, şeyx cənablarından iltimas elə mənə bir tikə... dua yazsın ki, bu dalağım əriyib ketsin. Axşama *qədər Əhmədəğa* və *Kərimağa* da gələcəklər.

Şeyx Əhməd: – Çox əcəb, ancaq indi şeyx cənabları məşğuldur” [“Ölülər”, 1980].

5. Xüsusi isim+ümumi isim+ümumi isim.

Belə mürəkkəb xüsusi adlarda [x/i+ü/i+ü/i] onomastik vahidin birinci tərəfi xüsusi isimdən, sonrakı hər iki komponenti isə ümumi isimdən ibarət olur. Məsələn, Eyvaz+xan+bəy+li> *Eyvazxanbəyli*, Nəcəf+qulu+bəy+li> *Nəcəfqulubəyli*, Əli+bəy+qış+laq>*Əlibəyqışlaq*, Əli+qul+u+uşağı>*Əliquluuşağı*, ərəb+qar daş+bəy+li+*Ərəbqardaşbəyli* və s.

“Qaraşad: – Anan öləndə vəsiyyəət eləyib ki, nə yolla olursa olsun oğlumu şahlıq taxtına qaldırmalısan. Budur, indi sənın şahlıq taxtına yolda o məlun bəniadam dayanmışdır.

Raki: – Düzdür, ata, şaha bir şey olsa, cinlər şahlıq taxtına Qəribi əyləşdirəcəklər. *Eyvazxanlıbəyli*, *Nəcəfqulubəyli* və *Əliquluuşağı* əhalisi də Qəribi seçmək istəyirlər” [“Qərib cinlər diyarında”, 1977].

Xüsusi adlar tərkibində bu model azlıq təşkil edir.

6. Xüsusi isim+xüsusi isim.

Televiziya, radio, qəzet, səhnə dilində olduğu kimi kino dilində də xüsusi isim+xüsusi isim modelinin [x/i+x/i] hər iki komponenti xüsusi addan ibarət olur. Məsələn, toponimlər – Əli+Mərdanlı>Əlimərdanlı, Hacı+Məmmədli >Hacıməmmədli, Məşədi+İbişli>Məşədiibişli, Məlik+Əhmədli>Məkiləhmədli, Abas+Alı>Abasalı, Məlik+Qasımlı>Məlikqasımlı, Məlik+Umudlu>Məlikumudlu, Muğan+Gəncəli>Muğan Gəncəli, Muğancıq+Müslüm>Muğancıq Müslüm və s. antroponimlər.

“Qasım: – Bu qız burda neynəyir?

Ələmdar: – Qəndabın qızıdı – Tovus! *Məlikqasımlı* camaatının mal-qarasını otaran yoxdur. Heyvanı olanlar özləri növbəynən aparırlar naxırı... Hərəyə ayda bir dəfə növbə düşür” [“Kişi sözü”, 1985].

Soltan+Paşa>*Soltanpaşa*, Məmməd+Həsən>*Məmmədhasən*, Əli+Əsgər>*Əl(i)əsgər*, Murad+Əli>*Muradəli*, Məmməd+Hüseyn>*Məmmədhüseyn*, Soltan+Əli>*Soltanəli*, Qulam+Əli>*Qulaməli*, Əli+Heydər>*Əliheydər*, Əli+Mərdan>*Əlimərdan* və s.

“Qönçə: – Eh... nə deyəcək? Deyir... məni tanımadın? Deyirəm yox, nöş tanımalıyam səni. Bura Azərnəşrdir. O qədər şair gəlir ki, bura. Dedim ki, *Ələsgər* və *Muradəli* də sənin kimi şairdirlər.

Lətifə: – Hə, o qədər şair gəlib-gedir ki, hamısını tanımaq olmur. Qeyidib nə desə yaxşıdır?” [“Qəzəlخان”, 1991].

Kino dilində müxtəlif üsulla yalnız isimlərdən yaranan xüsusi adların miqdarı təxminən 70 % təşkil edir.

7. Sifət+ümumi isim.

Bu modelin şərhinə keçməzdən əvvəl, yalnız sifətdən xüsusi ad yarandığını xatırlayaq. Məsələn, antroponimlər – qara+ş>Qaraş, göy+üş>Göyüş, ağ+ca>Ağca

“Xatirə: – Keyfindən də qalmır. *Qaraşnan Göyüş* kimi sırtıqlıq edir. Vay onun halına. Bahar ona heç salam da verməz” [“Yuxu”, 2001].

Toponimlər – kiçik+li>*Kiçikli*, gödək+lər>*Gödəklər*, çal+lı>*Çallı*, çopur+lu>*Çopurlu* və s.

“Səlim bəy: – İbiş, medal əvəzinə qulağının dibini görərsən.

İbiş: – *Nəçərnək*, *Kiçikli*, *Gödəklər*, *Çallı* və *Çopurlu* əsgərlərinə, axı, payladın medalı?

Səlim: – Bir təklifim də var, nəçərnək?” [“Qaçaq Nəbi”, 1980].

Sifətin iştirakı ilə əmələ gəlmiş mürəkkəb adların sifət+ümumi isim [s+ü/i] növünün birinci komponentini sifət təşkil edir. Məsələn,

Toponimlər – göy+dəllək+li>*Göydəlləkli*, qara+yazı>*Qarayazı*, soyuq+bulaq>*Soyuqbulaq*, ulu+daş>*Uludaş*, ağ+baş>*Ağbaş*, arı+su>*Arısu*, arıq+dam>*Arıqdam*, bala+kənd>*Balakənd*, acı+dərə>*Acidərə*, boz+binə>*Bozbinə*, qara+baldır>*Qarabaldır*.

“Qaraşad: – Ağına görə. Onun üçün də hökmən onun ağılnı oğurlamalıdır. Yubanmaq olmaz. *Bozbinədəki* ağılsızlar gəlsələr onun ağılnı tez oğurlayacaqlar.

Küpəgiren: – Ağam, düz deyirsiz, mənə quluq?” [“Qərib cinlər diyarında”, 1977].

Antroponimlər – bala+kişi>*Balakişi*, bala+bəy>*Balabəy*, bala+oğlan>*Balaoğlan*, böyük+kişi>*Böyükkişi*, xas+polad>*Xaspolad*, böyük+ağa>*Böyükağa*, qara+xan>*Qaraxan*, xırda+xanım>*Xırdaxanım*, böyük+xanım>*Böyükxanım*, xoş+qədəm>*Xoşqədəm*, təzə+gül>*Təzəgül*, qara+tel>*Qaratel* və s.

“Şeyx Əhməd: – *Balakişi*, *Böyükkişi*, *Təzəgül*, *Qaratel* və neçə-neçə belələri deyir ki, allah şeyx cənablarının kölgəsini bizim üstümüzdən əksik eləməsin” [“Ölülər”, 1980].

8. Sifət+xüsusi isim.

Bu modeldə [s+x/i] sifət mürəkkəb adın birinci tərəfdə durur. Məsələn, qara+Məmməd+li>*Qaraməmmədli*, qara+Yusif+li>*Qarayusifli*, qara+Süleyman+li>*Qarasüleymanlı*, qara+Mahmud+lu>*Qaramahmudlu*, qara+Kazım+lı>*Qarakazımlı* və s. toponimlər.

“İkinci azarlı: – Şeyx Əhməd, bu baş ağrısı məni həlak eləyib. *Qaraməmmədlidən* qəlişimdir, ağrıya dözə bilmirəm. Nə gecəm var, nə gündüzüm. Gedirəm Cəfərin yanına, deyir qanın çoxalıb. *Qarayusifliynən Qarakazımlıdan* gələn xəstələrdən xeyli qan alıb – dediyinə görə. Özü də girvənkəsin on manata alır. Gedirəm Mir Bağır ağanın yanına, deyir: qanın azalıb, gərək sənə qan yeridəm, girvənkəsi də 20 manatdan. Sonradan xəbər tuturam ki, Mir Bağır ağa mənim qanıma usta Cəfərdən geri yetirib özümə satıb. Belə şeyxin qədəmlərinə qurban olum, heç zad istəmirəm, elə mənə bircə mərhəmət nəzərilə baxsa, başımın ağrısı kəsilər” [“Ölülər”, 1980].

Xas+məmməd>*Xasməmməd*, bala+Dadaş>*Baladadaş*,
bala+Mirzə>*Balamirzə* və s. antroponimlər.

“Akif: – Xoş gördük, Akif! Həmişə şadlıqlarda! O gün olsun, səninçün olsun, keç içəri, keç yuxarı başa.

Balamirzə: – Çox mübarək, *Xasməmməd* və *Baladadaş* da gələcək. Oğullu-uşaqlı olsunlar. Sən də balalarından görəsən” [“Yuxu”, 2001].

Belə adlarda, əsasən, “qara” sözü – sifəti iştirak edir.

9. Sifət+ümumi isim+ümumi isim.

Mürəkkəb adların bu formasında [s+ü/i+ü/i] sifət birinci yerdə durur, ikinci və üçüncü komponentləri ümumi isim təşkil edir. Məsələn, qara+su+qumlaq>*Qarasuqumlaq*, ağ+dam+kənd>*Ağdamkənd*, ala+göz+məz-rə>*Alagözməzrə* və s.

“Qasım: – Yəni bu boyda *Qarasuqumlaqla Alagözməzrədə* bir başıpapaqlı tapılmadı ki, qız uşağını göndəriblər naxıra?

Ələmdar: – Hərənin öz iş-gücü var. Qızın anası gələ bilməz, fermadadı... Qəndab yazıq neynəsin? Əri yox, oğlu yox, öz əvəzinə qızını göndərir” [“Kişi sözü”, 1985].

Bu növ az inkişaf etdiyindən dildə, tələffüzdə ağırlıq törədir.

10. Say+say.

Bu model çox maraqlıdır. Adətən, dildə sözyaratmada sayların rolu azdır. Belə cəhət burada da özünü göstərir. Belə ki, saylarda [s/y+s/y] çox az onomastik vahid meydana gəlmişdir. Məsələn, otuz+iki+lər>*Otuzikilər*, yüz+bir+piket>*101 Piket*, otuz+iki+nci>*Otuzikinci*, otuz+iki>*Otuziki* və s.

“Xalid: – Tez gedək, Arzu müəllimə! Qaçaq polis *Otuzikiləri*, *101 Piketi* və bizim *Otuzikincini* axtarır.

Müdirə: – Afərin sənə Asif... Danış görüm hadisə necə oldu?

Asif: – Mən onu görən kimi hiss elədim ki, düz adama oxşamır. Yerişindən də, baxışından da...” [“Dərs”, 2015].

Kino dilində ifadə olunmuş bəzi toponimlərin mənasında müəyyən tarixi hadisə, mərkəzdən kəndə olan məsafə, kənd evlərinin sayı və s. öz əksini tapır.

11. Say+ümumi isim və ya say+xüsusi isim.

Bu növ [s/y+ü/i, sa/y+x/i] mürəkkəb adlarda say bildirən söz birinci komponent kimi çıxış edir. Məsələn, altı+ağac>*Altıağac*, üç+oğlan>*Üçoğlan*, min+başılı>*Minbaşılı*, yeddi+oymaq>*Yeddioymaq*.

“Yavər: – Nə olsun ki, burda erməni var? Öz təyyarələrimizdən də...”

Qadın: – O təyyarə *Yeddioymaqda* görünüb. Nədənsə o təyyarəni görən kimi Nisə həyəətə çıxıb, bərkdən-bərkdən ağlamağa başladı.

Yavər: – Niyə, bəlkə *Altıağacdən* məktub gəlib?” [“Yalan”, 2006].

S/y+ü/i modelində “birinci” və “ikinci” sözlərinin iştirakı ilə daha çox xüsusi yer adı əmələ gəlmişdir. Məsələn, *Birinci Ağası*, *Birinci Aral*, *Birinci Şıxlı*, *İkinci Qala*, *İkinci Aşıqlı*, *İkinci Nügədi* və s. Ümumiyyətlə, “birinci” sözü ilə əmələ gələn 30, ikinci sözü ilə 29 toponim qeydə alınmışdır.

Qapıçı: – Bilirsən niyə soruşuram? Bu gün səhər bura *İkinci Aşıqlıdan* yaralılar gətiriblər. Əlləri, ayaqları tamam yanıb, üz-gözləri bağlıdır. Quruca nəfəsləri gedib-gəlir. Uşaq kimi tənziqlə bələyiblər. Adaların da bilən yoxdur. Heç kəs bilmir kimdirlər, nəçidirlər” [“Ümid”, 1995].

12. Say+sifət.

Bu forma [s/y+s/t] çox qeyri-məhsuldardır. Burada say mürəkkəb adın birinci komponentini təşkil edir. Məsələn, beş+dəli>*Beşdəli* (Zəngilan).

“Bayandır: – Başqası ola bilərəm, Mirzə Salman. Amma yaddan çıxarma ki, mən bu xanlığın ordusunun komandiriyəm. Və *Başdəlidə* bir müharibə varsa, əlbəttə, fikirlərimi rahat deyə bilərəm.

Ziyad xan: – Yaxşı, yaxşı... Oğul, de görüm ağlında nələr var? Nə eləmək lazımdı?” [“Mahmud ilə Məryəm”, 2011].

13. Feil+feil.

Dilimizin onomastik leksikasında feildən əmələ gəlmiş xeyli ad vardır, məsələn: *Qorxmaz*, *Daşqın*, *Dinməz*, *Dursun*, *Yaşar*, *Yetər*, *Gülər*, *Çapay*, *Sevər*, *Tapdıq* və s.

“Səkinə: – Qurban olum Rüstəm, *Çapayı*, bir də *Tapdığı* nə evimizə burax, nə də həddindən artıq dövrendə hərlənməyə qoy.

Rüstəm: – Sən nə danışırısan, ay arvad? Görmürsən nə qədər ayağımın altın eşən var? Onlar da olmasa, bəs mən kimə arxalanım?” [“Böyük dayaq”, 1962].

Bütün bunlarla bərabər feil+feil modeli [f+f] də müşahidə olunur. Məsələn, dəymə+dağıldı>*Dəymədağıldı*.

“Birinci kəndli: – Dedi gözünü çıxart, day demədi vur öldür. At sərilib yatan yerdə, götür bir dəyirman daşını çırp *Dəymədağıldıdan* gələn atın başına. Yazıq heyvancığaz elə o saat canını tapşırırdı. İndi, ağa nəçərnək nə deyirsən, mən də gedib bunun atını öldürüm?” [“Sabahın elçisi”, 2010].

14. Ümumi isim+feil.

Azərbaycan dilində ümumi isim+feil [ü/i+f] formasında xeyli mürəkkəb ad formalaşmışdır. Belə mürəkkəb adlarda feil ikinci komponenti təşkil edir. Burada həm morfolojiya, həm də sintaktik üsulla yaranmış adlara təsadüf olunur. Məsələn, toponimlər allah+verən+li>*Allahverənli*, arı+qıran>*Arıqıran*, inək+boğan>*İnəkboğan*, kənd+axan>*Kəndaxan*, körpü+sındıran>*Körpüsındıran*, soğan+verdilər>*Soğanverdilər*.

“Eldar: – Yadınızdan çıxmasın, mütləq qeyd elə ki, Moskvada mənzilim də var, şahmat üzrə ustalığa namizəyəm. *Allahverənli* və *İnəkboğan* kəndlərində olimpiadalarda qələbə çalmışam, uşaqlıqda isə Lenin haqqında şeirləri əzbərdən deyirdim. Sonra əlavə elə ki, bir-iki dəfə məktəbdən qaçıb kinoya getmişəm. Hər şeyi danış, qoy bilsinlər ki, kimi alırlar.

Xala: – Lap ağlını itirib deyəsən” [“Məhkumların cənnəti”, 2012].

Antroponimlər – ağa+verdi>*Ağaverdi*, qız+yetər>*Qızıyetər*, gül+ə+batın>*Güləbatın*, gül+gəz>*Gülgəz*, imam+verdi>*İmamverdi*.

“Mahmud: – Yolu olan insan döyüslə maraqlanmaz ata. Bizim yolumuz barış içində yeriyyə biləcəyimizdir. Belə bir zülmə xalqdan alacağını 3-5 qəpiyə də şerik çıxmaq heç bir insanın içində yer olmaz. *Ağaverdi*, *Qızıyetər*, *Güləbatın*, *İmamverdi*. Daha kimləri deyim. Görmürsən belələrinin güzəranını?

Ziyad xan: – Sən hələ uşaqsan...” [“Mahmud ilə Məryəm”, 2011].

15. Ümumi isim+feil+ümumi isim.

Bu formada [ü/i+f+ü/i] əmələ gələn mürəkkəb adın birinci və üçüncü komponenti ümumi isim, ikinci tərəfi isə feil olur. Məsələn, ağa+verdi+oba>*Ağaverdioba*.

“Arvad: – Vasifə nəyə olub, mən *Ağaverdiobaya* girdirəm!

Yavər: – Nə gic-gic danışırısan? Məktub almısan?

Arvad: – Sənə deyirəm ki, ona nəyə olub! Ata deyilsən? Bir tərpen də!

Yavər: – Neyniyim axı?” [“Yalan”, 2006].

16. Zərf+ümumi isim və ya zərf+xüsusi isim.

Belə adlarda [z+ü/i, z+y] birinci komponenti zərfdən, ikinci isə ümumi isimdən ibarət olur. Məsələn, qabaq+təpə>*Qabaqtəpə*, aşağı+quşçu>*Aşağı Quşçu*, Yuxarı-naxır+lı>*Yuxarı Naxırlı*, Orta+Salahlı>*Orta Salahlı*, qıraq+Kəsəmən>*Qıraq Kəsəmən* və s.

“Qarıçı: – Ancaq zalım hündür, nataraz oğlandır. Deyirəm bəlkə işdi də oldu... Nə bilirsən gözəl allahın işini. *Qabaq Quşçudan, Aşağı Quşçudan, Yuxarı Naxırlıdan* o qədər gətiriblər ki...

Yaşlı arvad: – Hardadır indi oğlum? [“Ümid”, 1995].

Bu model Azərbaycan toponimik sistemində daha geniş yayılmışdır.

Bu, eyniadlı yaşayış məskənlərinin relyefə görə bir-birindən fərqləndirilməsi ilə bağlıdır.

17. Ümumi isim+zərf.

Bu modelin [ü/i+z] birinci tərəfini ümumi isim, ikinci komponentini isə zərf təşkil edir. Məsələn, qala+altı>*Qalaaltı*.

“Tubu: – Bıy, başıma xeyir, bu nədi belə?

Mirzə Fətəli: – Dayan görüm, kəlmeyi-şəhadəti oxumağa tələsmə, hələ *Qalaaltıya* ziyarətimiz var.

Nəcəf: – Aman! Burnum qızıldı... Udd, allah ömrünü uzun eləsin ağa! Dedim day axırımdır. Nə biləydim qazanın qırağı burnuma ilişəcəymiş” [“Sabahın elçisi”, 2010].

Bu modelə nadir hallarda təsadüf edilir.

18. Ümumi isim+qoşma.

Bu növdə [ü/i+q] birinci tərəfi ümumi isim, ikinci tərəfi isə qoşma təşkil edir. Məsələn, ay+təkin>*Aytəkin*, gül+təkin>*Gültəkin*.

“Səkinə: – Səhərin alaqlarlığında o sözgəzdirən *Aytəkinlə Gültəkindən* nə xeyir gözləyirsən, Rüstəm?

Rüstəm: – Yaxşı, yaxşı, mənim işlərimə qarışma!

Səkinə: – Bu yalnız sənin işindirmi, ay Rüstəm?” [“Böyük dayaq”, 1962].

Bu modeldə “təkin” qoşması “kimi” vahidinin xalq danışiq variantı kimi işlənir.

Nəticə. Ümumiyyətlə, nitq hissələrinin onomastik vahidlərinin yaranmasında rolu bu sahədə xüsusi tədqiqat aparmağı tələb edir. Gələcəkdə bu modelləri zəngin faktlar əsasında aşkara çıxarmağa ehtiyac vardır.

Ədəbiyyat:

1. Qurbanov A.M. Azərbaycan onomalogiyası məsələləri. Bakı. Maarif. 1986. 334 s.
2. Qurbanova F.A. Antroponimiyanın nəzəri məsələlərinə dair. Bakı. Şərq-Qərb. 2002. 203 s.
3. Mollazadə S.A. Coğrafi adlar və Azərbaycan dilinin tarixi. Bakı. Azərənşr. 1973. 253 s.

Bədii filmlər

1. “Kişi sözü”, 1985.
2. “Qərib cinlər diyarında”, 1977.
3. “Ölülər”, 1980.
4. “Qaçaq Nəbi”, 1980.

5. “Qəzəlxan”, 1991.
6. “Dərs”, 2005.
7. “Yuxu”, 2001.
8. “Yalan”, 2006.
9. “Ümid”, 1995.
10. “Mahmud ilə Məryəm”, 2011.
11. “Böyük dayaq”, 1962.
12. “Sabahın elçisi”, 2010.
13. “Məhkumların cənnəti”, 2012.